

Focus: Overlast en onbeschaafdheid

Januari 2021

Inleiding

Weinig professionals maken het onderscheid tussen overlast en gebrek aan burgerzin. De term "Overlast" (gedefinieerd in 2011 binnen de Kadernota Integrale Veiligheid) is namelijk een algemene term die verwijst naar verschillende actieterreinen (veiligheid, netheid, lawaai, mobiliteit, gezondheid, ...), terwijl "onbeschaafdheid" of "gebrek aan burgerzin" verwijst naar meer specifieke delicten of handelingen. Het is deze onduidelijke definitie die de gemeenten in staat stelt om hun prioriteiten te bepalen in de strijd tegen "overlast" en/of "meer burgerzin".

We kunnen stellen dat publieke overlast en gebrek aan burgerzin een schending van de stilzwijgende gedragsregels in de samenleving vormen en verantwoordelijk zijn voor het onveiligheidsgevoel, omdat ze het sociale klimaat verstoren. Vormen van overlast zijn geluids- en geurhinder, visuele hinder of verbale hinder. Het kan ook gaan over het lozen van afval, achterlaten van hondenpoep, wildplassen, graffiti, ... Wat vandaag de dag, op lokaal niveau, verwijst naar wat men "ecologische en milieuoverlast" kan noemen.

De preventie van overlast heeft meestal betrekking op het ingrijpen op de openbare ruimte. De openbare ruimte is de dag van vandaag immers de plaats waar wordt samengeleefd en waar mensen elkaar ontmoeten. Niet ieder stuk openbare ruimte is daar echter voor geschikt, om geschikt te zijn als plek voor ontmoeting, gezelligheid, gemengd gebruik en publieke en culturele verrijking moet het echter een plek zijn waar mensen zich comfortabel en veilig voelen.

Openbare overlast en gebrek aan burgerzin kunnen dus verschillende vormen aannemen en een groot aantal verschillende actoren met verschillende actieterreinen betrekken. Daarom moet een integrale en vooral geïntegreerde aanpak worden bevorderd door middel van "transversale" maatregelen.

De belangrijkste regelgeving met betrekking tot overlast is gevarieerd, bijvoorbeeld :

- GAS-wetgeving (gemeentelijke administratieve sancties)
- Regelgeving op niveau van de Gewesten met betrekking tot milieu
- Wetgeving met betrekking tot gemeenschapswachten
- De strategische veiligheids- en preventieplannen
- De Nieuwe Gemeentewet met specifieke opdrachten inzake politie en de bevoegdheden van de burgemeester

Een centrale vraag met betrekking tot overlast is: "Hoe zorg je voor een sereen klimaat in de openbare ruimte? Deze vraag kan in twee delen worden begrepen:

Hoe kunnen we als stad nieuwe/opduikende problemen in buurten op een zinvolle manier aanpakken?

Welke verenigende rol kunnen gemeenschapswachten in het openbaar domein spelen?

Een transversale strategie voor de preventie van overlast en gebrek aan burgerzin omvat de volgende punten:

- Een groot deel van de bevolking trekt zich niet veel aan van overlast ... een anti-overlastbeleid is moeilijk te implementeren (bv. voor de strijd tegen wildplassen). Overlast heeft echter een reële impact op het gevoel van veiligheid.
- Overlast wordt niet alleen veroorzaakt door bijvoorbeeld verkrotte gebouwen, maar wordt veroorzaakt door personen die zich verplaatsen in het openbaar domein
- Overlast aanpakken verloopt 's nachts anders dan overdag. Het is moeilijk om 's nachts mensen te mobiliseren om overlast aan te pakken
- Een opkomend fenomeen: lachgas
- Een doordacht handhavingsbeleid via de gemeentelijke administratieve sancties

De uitdagingen die in het veld zijn vastgesteld om overlast en gebrek aan burgerzin te voorkomen, zijn de volgende:

- Noodzaak om te werken aan acties die het gedrag beïnvloeden
- Noodzaak om te werken op basis van de resultaten : de operationele uitvoering en de duurzaamheid van de resultaten moeten worden geëvalueerd.
- Noodzaak van opleiding van het preventiepersoneel en een open houding ten opzichte van innovatieve praktijken .
- EFUS-aanbeveling, Manifesto 2017: noodzaak om lokale strategieën te versterken, op basis van een gezamenlijke diagnose met partners, om effectief te voorkomen dat drugsmisbruik schade aanricht
- Lachgas: in het kader van een integrale aanpak moet een preventieve actie worden ontwikkeld (communicatie, boodschap over risico's) gericht op het jonge publiek (geïdentificeerd als het doelpubliek) in combinatie met een efficiënt handhavingsbeleid (bv. consumptie verboden in de openbare ruimte in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Er moet ook rekening worden gehouden met de mediahype.

Analyse van veelbelovende praktijken

De Belgische steden en gemeenten ontwikkelen hun eigen lokaal beleid op het gebied van preventie, veiligheid en sociale cohesie. Als organisatie zonder winstoogmerk ten dienste van de lokale overheden faciliteert BeFUS vzw de samenwerking, ondersteuning en inspiratie in de strijd tegen veiligheid gerelateerde fenomenen en de inzet van innovatieve methodologieën.

Van het grote aantal veelbelovende praktijken die de afgelopen 25 jaar door BeFUS vzw zijn ontwikkeld, aangemoedigd of gepromoot, willen we er enkele presenteren die een belangrijke rol hebben gespeeld in de strategie ter voorkoming van overlast en die voldoen aan de volgende analytische criteria: een veelbelovende methodologie, een transversale aanpak, de noodzaak om het wettelijk kader aan te passen, een specifieke financiering, een uitstekende evaluatie en/of communicatie.

Deze praktijken zijn geïmplementeerd met de algemene doelstelling om het gevoel van veiligheid te verbeteren en de specifieke doelstelling om te werken aan de netheid van de openbare ruimte en het respect voor het milieu, zowel overdag als 's nachts. Omdat het gebruik van de openbare ruimte 's nachts verandert, de behoeften en verwachtingen van de burgers niet hetzelfde zijn, verschillen de problemen en mogelijke antwoorden, waardoor het nodig is om het samenleven beter te organiseren en te werken aan een betere kwaliteit van het nachtleven.

Het BeFUS, een vector van de transversaliteit, heeft nooit opgehouden deze werkwijze te bevorderen. Als voorbeeld vinden we de volgende praktijken:

In 2004 heeft de BeFUS een werkgroep "overlast" opgericht om na te denken over het project om een nieuw veiligheidsberoep te creëren: de "overlastmanager" of "publieke rustverantwoordelijke", ("manager tranquillité publique" in het Frans) alsook over het wetsvoorstel tegen overlast. Deze werkgroep heeft met name geresulteerd in een brief aan de bevoegde ministers (minister van Binnenlandse Zaken, Grote Steden en Justitie) over het standpunt van de BeFUS in deze kwestie en om opnieuw te bevestigen dat een geïntegreerde aanpak op lokaal niveau moet worden gehandhaafd, rekening houdend met de bestaande maatregelen in de steden en gemeenten.

In 2010 in Evere, een vergadering van Belgische en Franse gemeenten over nachtbemiddeling en bemiddeling in de openbare ruimte. Vier steden deelden hun organisatiemethoden en informatie over de talrijke activiteiten van het "netwerk van corresponderende nacht- en sociale bemiddelingssteden", de workshops, de doelstellingen en de ambities. Presentatie van de vijf praktische interventiegebieden van nachtelijke hulpverleners: nabijheid en aanwezigheid, afschrikking/conflictmanagement/aanpakken van geluidsoverlast, ondersteuning, begeleiding, informatie, en het aanpakken van mishandeling.

In 2017, oprichting van een "Nightlife Platform", een ruimte voor reflectie en voorstellen die gekozen ambtenaren en technici van de lokale overheden en de betrokken overheid in het uitgaansleven (beroepsorganisaties, academici, deskundigen en burgers) samenbrengt. Dit platform biedt een transversale en deskundige aanpak aan zijn partners, om beter te begrijpen wat er 's nachts gebeurt. Het platform is tot stand gekomen in samenwerking tussen de gemeente, de preventiediensten en de politie om sneller oplossingen te vinden voor problemen en zo repressie te voorkomen. In 2019 wordt in samenwerking met het Brussels Gewest het "Nightlife Charter" (Sint-Jacobswijk) opgesteld om concreet gestalte te geven aan het engagement om overmatig alcoholgebruik, nachtlawaai en alle vormen van homofobie te bestrijden. Het zal worden ondersteund door een sticker op de ramen van de ondertekenaars. Het charter bevat ook praktische adviezen.

In 2018 stelt het Urban Sense- project (urinoirs en vuilnisbakken met planten) van de stad Mechelen een "Evaluatie van wildplassen: een aanpak via zintuigbeïnvloeding" voor. Mechelen stelt ook een project voor van kunstwerken op muren waar wordt geurineerd. Dankzij grote stickers die een reusachtig paar ogen op een deur voorstellen, is het mogelijk om het gedrag te beïnvloeden door het gevoel te ontwikkelen dat men wordt geobserveerd, wat helpt om de daders van overlast te ontmoedigen.

Conclusie

BeFUS vzw biedt de mogelijkheid om nieuwe uitdagingen aan te gaan en voort te bouwen op de reeds verworven expertise in dit domein. In 2019 waren de aanbevelingen om overlast en gebrek aan burgerzin te voorkomen als volgt:

- De noodzaak om het bewustzijn van de risico's van verslaving en overmatig gebruik van alcohol en drugs te vergroten en de daarmee gepaard gaande overlast te bagatelliseren.
- Noodzaak om de gebruikers van de openbare ruimte te sensibiliseren en bewust te maken van hun verantwoordelijkheden met het oog op het aannemen van burgerlijk gedrag (gedragsbeïnvloeding)
- Burgers mede-beheerder maken van de openbare ruimte en zo het gezamenlijk gebruik van die ruimte alsook het respect voor en door het respect voor elke gebruiker te verhogen.

Vandaag, in 2021, willen we, om deze aanbevelingen effectief te laten zijn, de nadruk leggen op de noodzaak om acties op basis van partnerschappen te ondersteunen. De gemeentelijke preventiediensten zijn de spil in het partnerschap van de overlast, omwille van:

- Hun inclusieve en veelzijdige manier van werken
- Hun lokale verankering, de participatie van en de verbondheid tussen actoren en/of instellingen vergemakkelijkt.

De belangrijkste uitdagingen rond de preventie van overlast zijn :

- De noodzaak van een globale oplossing om te voorkomen dat het overlastprobleem verschuift
- De noodzaak van gedragen beleidsinstrumenten ter voorkoming van overlast
- De noodzaak om na te denken over goedkope campagnes of quick wins. Bewustwording over de mogelijkheden van stadsplanning binnen het preventiebeleid en veilige vormgeving van de openbare ruimte (bijvoorbeeld de ontwikkeling van het gevoel om bekeken te worden).

Tijdens de gezondheidscrisis hebben sommige steden (zoals Moeskroen en Oostende) kunnen zien dat er een ongebruikelijk "transversaal netwerk" was opgezet. Dit werk werd in de eerste plaats gemotiveerd door de kracht van de omstandigheden, de urgentie van de gezondheidssituatie, maar vooral om tegemoet te komen aan de behoefte aan professionele solidariteit met betrekking tot de gevolgen van de pandemie voor de openbare ruimte. Straathoekwerkers, gemeenschapswachters, ... werkten samen voor de burgers in bepaalde taken die verband houden met de crisissituatie (en leidden dus af van de gebruikelijke taken) (bv. het uitdelen van enveloppen met maskers voor de burgers) om de rust in de gemeenschap te behouden. Deze partnerschappen benadrukken de mogelijkheden van samenwerking om een crisissituatie om te zetten in nieuwkansen en opportuniteiten tot samenwerking.